هەقیقەت د (پەنجەکانی هەقیقەت)دا

محسن عەبدلڕەحمان

پەنجەکانی هەقیقەت

١

باخەوان هەقیقەت بە گوڵ دەبینێ!

شاخەوان بە لووتکە!

بە دەستەکانی خۆم دڵێک دەخەمە سینەم

پڕ بێ لە بۆن و هەوای سروشت

بە پەنجەکانم، ئێسکەکانم وەکوو قامیش کون کون
دەکەم

وەکوو شمشاڵ

لەسەر لێوم فووی تێ دەکەم

هەقایەتی هەقیقەت دەکەم!

٢

ئاو بە زەویدا رەوان دەڕوات

با بە نێو جیهاندا ئازادانە گوزەر دەکات

باڵندە ڕێگەی ئاسمان دەناسێت

منیش بە دەستەکانی خۆم

جەستەم دەکەم بە ئاو

بە با

بە جیهان

بە ڕێگەی شادمانی!

٣

ماڵم جێهێشت

لەگەڵ کاروانچیانی جوانی

ڕێگەم گرت و لە جێی ئازار

نوور لە شوێن هەنگاوەکانم ئیشراقی کرد!

٤

وەک باخەوان ئیش دەکەم

وەک شاخەوان ڕێ دەکەم

تاریکیم بە ڕووناکیم

رووحم بە جەستەم تێکەڵ دەکەم!

٥

جەستەم کانیاوێکی پیرۆزە و

رووحم ئاگرێکی موقەدەس

من رووحی جیهانم

بیلبیلەی چاوی خودام

بە دەستەکانم پەیکەرێک لە ئاو و ئاگر

بۆ خودی خۆم دادەتاشم!

٦

ئازار و پێکەنین ئاوێتەی زمانم دەکەم

ئەقڵم دەکەم بە کانیاوی حیکمەت

تەنیا هەقیقەتی بە مێشکدا بێ!

ناڤونیشان:

ناڤونیشان د دەقێ وێژەیی دا گەلەکێ گرنگە، ئەو دەرازینکا دەربازبوونا خواندەڤانی یە بۆ ناڤ دەقی و هەلگرا ئاماژەیێن کوورە، «باندۆرا ئێکێ یە ل سەر هشێ خوینەری...»(١) و چەندین ئەرک هەنە:

- **ئاماژەیی:** ڕێنیشاندانا خواندەڤانان بۆ ناڤەرۆکا دەقی و بابەتێ وێ یێ سەرەکی.

- **جوانناسی:** ڕەنگە جوانناسی و ڕاکێشییەکێ ددەتە دەقی ب تایبەت ئەگەر یێ هایدانبەخش بیت، هینگێ پالدانا خواندەڤانی بۆ خواندنێ دکەت.

- **ڕاڤەکاری:** جاران ناڤونیشان ڕاڤەکرنا لایەنێن ڤەشارتی و نەپەن دکەت و دەربڕینێ ژ ناڤەرۆکێ دکەت.

هەلبەستێ ب پەندڤانی یا هەلاتگەرێ – حکمەتی ئیشراق – هەر ژ ناڤونیشانی تا داویێ ئەمێن خواندەڤان بەر ب هەمان سەنت ئاراستەکرینە (پەنجەکانی هەقیقەت)، چونکو ئەڤ ناڤونیشانە هەلگرێ چەند دیتنانە:

- **دیتنا فەلسەفی:** تبل ئاماژەدکەت بۆ کریارا ئاراستەکرن و دەستکرنێ و نیشانکرنێ (تبلێن راستیێ) ئانکو ڕاستی ب خۆ ئاماژەدکەت تشتەکی، دا دەستبکەت ژیواری و کارتێکرنێ لێ بکەت. ل ڤێرە پەنچە هێمایێ ڕێنیشاندانێ یە(٢).

- **دیتنا وێژەیی:** هایدانێ ددەت کو هەلبەست دێ ل دۆر ڕابووری بیت، یان ئەو نیشان و شوینوارێن(هەقیقەت) ێ، د ناخێ مرۆڤان دا هێلاین یان خوازەبیت بۆ بیرهاتن و میراتی، دبیت گاڤەکا هشیاری یا گیانی و هشی بیت

یان براڤەک بیت بۆ ڤەکرنا هێمایێن وێ یێن نەدیار، تبل دبیت خوازەبیت بۆ پەندڤانی و بینینێ، بۆختەیا پەنجەکانی هەقیقەت ئەو ڕاستی یە یا نەدیارا شوینوارێن وێ دبینن، ئەڤە دەرگەهەکی بۆ تێهزرینا فەلسەفی ڤەدکەت، هەلبەست ب شێوازێ تاکی و خۆیەتی هاتی یە دارشتن، پتر تەرکیز ل سەر سەربۆرا هەلبەستڤانی یا ناڤخۆیی و پەیوەندی یا وی ب جیهانا دەرڤە کری یە، هوسا د خواندن و ڕاڤەکرنێ دا بۆ سێ چەڤان هاتە دیتن:

- **هێماگەری:** هەلبەست ژ هێمایان یا داگرتی یە (باخەوان، شاخەوان) ئاماژەکرن بۆ کارێن کری و (ئاڤ، با، ئاگر) ئاماژەکرن بو تۆخمێن گەردوونی، ئەڤ هێمایە کووراتییەک گیانی و فەلسەفی ب دەقی دبەخشن، هێمایێن زمانەڤانی شیاندارن ل سەر ئینانا هزرێن فەلسەفی و نیگەرانیێن دەروونی ئەوێن کو ب جەستەیی نەشێین تێبگەهین(٣).

- **ئێکەتی یا بابەتی:** هەلبەست ل دۆر گەڕیانەک گیانی و فەلسەفی یە ب هشیاری و ئاگەهی دەستپێدکەت (هەقیقەت دەبینێ) دگەل ئازادبوون و خۆگونجاندنێ دگەل سرۆشتی (جەستەم، بە ئاو، بە با) تا دگەهیتە خۆیەتی یا خۆ (من رووحی جیهانم) دا ب پەندڤانی یێ ب داوی بینیت (ئەقڵم دەکەم بە کانیاوی حیکمەت) ئەڤە زنجیرە گرێدانەک خۆرستی یا بێڤەقەتیان یان ڤالاهی ددەت دەقی.

- **زمانێ هەلبەستێ:** هەلبەست ب زمانەک سادە و تیر و پڕ هاتی یە دارِشتن، دگەل وێنەیێن هەستەوەری (بۆن، هەوای سرۆشت، ئاو، ئاگر) کو دشیاندایە هزرێن ڕووت پتر بەرهشبن.

ڕەخنەیا فەلسەفی:

هەلبەست وەرگەرەکا فەلسەفی یە د لێگەڕیانا خۆیەتی دا، هەلبەستڤان دبینیت خۆیەتی نەچارچوڤەک ئامادەکری یە، بەلکو کریارەک بەردەوامە (بە دەستەکانم پەیکەرێک لە ئاو و ئاگر/ بۆ خودی خۆم دادەتاشم!)، هەلبەستڤان هزرەکێ ددەتە مە کو هەلبەستڤان هەر ئەو هونەرمەندە یێ خۆیەتی یا خۆ پێکدئینیت، ژ شێلانا تۆخمێن هەڤدژ (ئاو و ئاگر، تاریکی و ڕۆناکی) د داڕشتنا ناسنامەیا خۆ دا.

ئێکبوون دگەل گەردوونی: دیتنا هەلبەستڤانی یا فەلسەفی ژ خۆیەتی یا تاکەکەسی دەربازی هزرا گەردوونی دبیت (جەستەم دەکەم بە ئاو/ بە با/ بە جیهان)، (من ڕووحی جیهانم) حەزا هەلبەستڤانی د خۆناسینێ دا دگەل سرۆشتی و هەبوونێ دیاردکەت، دا ببیتە پشکەک ژ وێ ژبۆ ب دەستڤەئینانا ئازادی یا ڕها، وەسا دیارە هەلبەستڤان دزانیت تنێ ب هشی ناگەهیتە ڕاستی یێ، لەو پێدڤی ب ئاگەهی یا هەستەوەری هەیە (بە دەستەکانی خۆم دڵێک دەخەمە سینەم/ پڕ بێ لە بۆن و هەوای سروشت)، ئەڤە ئاماژەیە کو ڕاستی ب هەستان نەبتنێ هزرکرنێ ئاشکرادبیت.

فەلسەفا پەند و هەبوونێ: دیتنا ل دۆر چاوانی یا گەهشتنا پەندڤانی یێ، کو هەلبەستڤان جوداکرنێ د ناڤبەرا چاکی و خرابی یان جوانی و کرێتی ڕەتدکەت (تاریکیم بە ڕووناکیم) و (ئازار و پێکەنین ئاوێتەی زمانم دەکەم) د پەندڤانی یا ڕاستەقینە دا هەمی لایەنێن سەربۆرا مرۆڤینە ب ئەرێ و نەرێ تێکەلی هەڤدبن.

ئازادبوون ژ بەندا لەشی: دیتنا فەلسەفی یا ئاماژەدکەت لەشی وەکو ئامراز بۆ دەربڕینێ ژ گیانی، نە بەند بۆ گیانی یە، د ڤەگوهاستنا لەشی بۆ بلۆر دا دەنگێ خۆیێ گیانی بەردەت، دیسان دگەل (ماڵم جێهێشت/ لەگەڵ کاروانچیانی جوانی) و (لە جێی ئازار/ نور لە شوێن هەنگاوەکانم ئیشراقی کرد!) دەربڕینە کو پەندڤانی ب سەربۆرێ و گەڕیانێ ب دەستڤەهێت.

ڕەهەندا مرۆڤینی: د هەلبەستێ دا ئەڤ ڕەهەندە د سەربۆرا ناڤخۆی یا مرۆڤی و گەشتا هەبوونێ دا دیاردبیت، مەبەست مرۆڤێ براڤگەرە بەرەڤ زانینێ، ئەو (باخەوان)ە یێ کاردکەت بۆ گەشەکرنا ناڤخۆیا جیهانا خۆ، (شاخەوان)ە یێ هیخوازی یا گەهشتنا گۆپیتکێ هەی، ئەڤە خوازەیە بۆ نموونەی یا بلند و ڕاستی یا مەزن.

ئەڤ ئازادبوون و ئاشتبوونەڤە دگەل خۆیەتی، ململانا مرۆڤی دگەل خۆیەتی یا خۆ دیاردکەت و چاوا ئەڤێ ململانی دەربازکەت دا هەڤسەنگیان ڕاگریت، (تاریکیم بە

ڕووناکیم تێکەڵ دەکەم!) پۆختەیا ئەڤێ سەربۆرا مرۆڤینی یە، کو مرۆڤ لایەنێ خۆیێ تاری ڕەتنەکەت، بەلکو تێکەلی لایەنێ گەش و ڕۆن دکەت، ئەڤە ئەو پێنگاڤە یا بەرەڤ ئازادبوونا گیانی.

هێزا ڤیانێ: هەلبەست شیانا مرۆڤی یە ل سەر سەپاندنا هەبوونا خۆ (بە دەستەکانم پەیکەرێک لە ئاو و ئاگر/ بۆ خودی خۆم دادەتاشم!) ئەڤە داکوکیکرنە کو مرۆڤ نەهەما بۆنەوەرەک ل پەراویزێ و ڕادەستی کاودانانە (یا ل ئەنیێ نڤێسی، چاڤ دێ بینن) بەلکو ئەو ئافرێنەرێ خۆشی و خۆشگۆزەرانی یا خۆیە، ئەڤە گەوهەرا هەبوونا مرۆڤی یە.

گیانێ هەلاتگەری: د بکارئینانا هندەک بێژە و تێگەهان دا ئاماژەکرن بۆ سەربۆرەکا گیانی دهێتە پێش، وەکو گونجاندن دگەل هەمی یێ.. ب جودابوونێ (ئەزێ تاک) ب گۆتنا (جەستەم دەکەم بە ئاو/ بە با/بە جیهان) ،(من ڕووحی جیهانم)، ئەڤ دەستەواژە ئاماژەنە بۆ ئێکبوونەک هەبوونگەری، کو هەلبەستڤان دبیتە داڤەک د تەڤنێ گەردوونی دا. دیسان دەمی هەلبەستڤان دبێژیت: (نور لە شوێن هەنگاوەکانم ئیشراقی کرد!) ئاڤڕیێ ددەت

کو ئەڤ ڕۆناهی یە بینینەک ناڤخۆی یە، ڕێکا گەڕیانا گیانی ڕۆندکەت و ئازارێ ب شادمانی یێ دگوهۆڕیت، ب دامەزراندنا هێماییێن سۆفیگەری وەکو (شمشاڵ) ئەوا ئاماژەدکەت جودابوونا گیانا ژ بنیاتێ خۆ و (ئاو / ئاگر) کو ژ تۆخمێن بنەرەتی یە د فەلسەفەیا سۆفیگەری دا، ئەڤە وێنەیێ گەشتا گیانی یە د لێگەڕیانێ دا بۆ ڕاستی یا ڕها، لەو دشێین بێژین ئەڤ هەلبەستە سۆفیگەری یە، د ئەنجام دا هەلبەست دیتنەکا هەلاتگەری یە بۆ خۆگۆنجاندنێ دگەل هەبوونێ و ئێکبوونێ ب ڕۆناهی یا خودایی.

جوانناسی یا هەڤدژی و دوانییان: هەبوونا هەڤدژیان بنەمایێ جوانناسی یا بنەرەتی یە د هەلبەستێ دا، هەلبەستڤان شارەزایانە هەڤسەنگی و گۆنجاندن د ناڤبەرا دوانیێن هەڤدژ دا ب تێکەلکرنا وان ئافراندی یە، وەکو (باخەوان بە گوڵ /شاخەوان بە لووتکە) کۆمکرنا دوو کارێن تمام ژێئێکجودا، ئێک کارکرن و ئاڤەدانی یا زەمینی و یا دوویێ بزاڤ بۆ سەرکەڤتن بەرەڤ بلندیێ، دیسان (تاریکیم بە ڕووناکیم تێکەڵ دەکەم!) ئەڤ دەستەواژێ گەوهەرا گەشتا گیانی یە ل جهێ لادانا ئالی یێ تاری و نەرێ بەرەڤ تێکەلکرنێ دگەل ئالی یێ گەش، ب پێکئینانا هەمییەک تمام، هەروەسا د ڕستەیا (جەستەم کانیاوێکی پیرۆزە و رووحم ئاگرێکی موقەدەس) دا، هەلبەستڤان دوو تۆخمین جودا تێکەلدکەت، ئاڤ (لاش) ئاماژەیە بۆ نەرمی و ژیانێ و ئاگر (گیان) هێمایە بۆ هێز و پیرۆزیێ، ئەڤ کۆمکرنە ئافراندنا وێنەیەکێ دەگمەن و بهێزێ داگرتی یە، دوانی یا هەڤدژی د دەقێ هەلبەستێ دا شادەمارەکا داهێنەرە(٤).

ڕەخنە و بۆچوون: سەرباری جوانناسی یا هەلبەستێ لی دشیاندایە هندەک خالێن مژەوی یان لاواز تێدا تێبینیبکەین، وەکو: زێدە مژوییبوونا هندەک پارچەیان تاکو تێگەهشتنا مەبەستێ بۆ خواندەڤانی ب زەحمەتە (ئێسکەکانم وەکوو قامیش کون کون دەکەم)! وێنە ب دروستی بۆ خواندەڤانی ئاسایی نەیێ ڕۆنە، دیسان لاوازی یا پێکڤەگرێدانا هندەک مالکان و ڤەگوهاستن ژ هزرەکێ بۆ هزرەک دی (باخەوان بە گوڵ / شاخەوان بە لووتکە!) یان (بە دەستەکانی خۆم دڵێک دەخەمە سینەم) گزەیی – مفاجئە- و لەز پێڤە دیارە، هەروەسا کێش و سەلیقە ل سەر شێوازێ هەلبەستا پەخشانکی یە، د خواندنێ دا برین و نەمۆزیکی هەیە و هەلبەست گەلەک یا خۆیەتی یە، کو ل دۆر سەربۆرا هەلبەستڤانی یا ناڤخۆیە، لەورا وەکو تێهزرینەکا کەسی دیاردبیت، ئەڤە گرێدان و دلینی یا خواندەڤانی دگەل سست دکەت، سەرباری هێماگەریێ لێ هندەک مالک ڕاستەوخۆنە (هەقایەتی هەقیقەت دەکەم!).

داوی: هەلبەستێ دیتنەکا هونەری یا رۆن هەیە و هەلبەستڤانی شارەزایانە هێما بکارئینانە، جوانناسی یا دەقی د ڕەگەزێن وێ یێن هونەری دایە، ئەوێن ئەڤێ سەربۆرێ ل جەم خواندەڤانی زەنگیندکەن، جوانناسی یا د ئەڤێ هەلبەستێ دا پەچنی د شیانێن وێ دایە ل سەر گوهۆڕینا هزرێن فەلسەفیێن ئالۆز بۆ وێنەیێن هەلبەستی یێن سادە و کاریگەر، کو دکەتە سەربۆرەکا هونەری یا کوور و هایدانبەخش.

ژێدەر:

١- ئازاد دارتاش، پرسگرێکێن هەڤگەهشتنێ ...، ٢٠٢٣، بپ٣٥.

٢- م. سالم عبدالنبي جابر العقابي، الرؤى الفلسفية لسلطة الزمن في شعر المعري.

٣- حسين جبار حسن، سحاب حميد مراد،الاتجاه الرمزي عند بدر شاكر السياب، جامعة القادسية – كلية الاداب، ٢٠١٨، ص١٨.

٤- عمرو بن لجأ التيمي، مقاربة نقدية في شعر الثنائيات المتضادة في الشعر «بنية التكوين ورؤيا التشكيل» جامعة الانبار للغات والاداب، العدد: السادس والثلاثون/ ٢٠٢٢ ص٧.